

דייני סדום ויראת אלוקים

תחילתה של פרשת 'וירא' בסיפור בשתי מערכות. עוברי אורח מזדמנים במקומו של אברהם ובסדום. ההתנהגות השונה שבשני מקרים אלה יוצרת קונטרסט מוסרי המהווה רקע ללידתו של יצחק והפיכתן של סדום ובנותיה: עמורה אדמה וצבאים. אברהם מקבל את האורחים, משקה ומאכיל אותם, מצייע להם מקום מנוחה בטוח. לעומת זאת, אנשי סדום, להוציא את לוט, מתנפלים על הזרים ורוצים לענות אותם. הקב"ה "בישר" לאברהם את חורבנה של סדום ואחיותיה. אברהם מתמקח, דורש צדק, מבקש חנינה: "אולי ימצאון שם עשרה [צדיקים]"? הקב"ה מבטיח לו: "לא אשחית בעבור העשרה". אם יהיו בה עשרה צדיקים, סדום תינצל. תיאור מעשה סדום כלפי המלאכים מהווה תשובה לשאלתו של אברהם. הקב"ה מוכיח לו בחזונו שאין עשרה צדיקים בסדום: "ואנשי העיר, אנשי סדום נסבו על הבית, מנער ועד זקן כל העם מקצה" (בראשית יט ד). רק לוט מתנגד למזימתם. הוא ניצול וסדום נהפכת.

סדום הפכה לסמל. בתרבות העולמית, הפכה סדום לסמל של המיניות החוטאת נגד הטבע ולמעשי סאדיזם. לא לחינם, נושא אחד מספריו של המרקוזי דה-סאד את השם סדום. סדום היא סמל השחיתות המינית. והרבה התאהבו בסמל זה. יצר לב האדם רע. ואכן, מתקיימת לפעמים תופעה מוזרה. באיזה שהיא צורה זוועתית אף האדם שאינו מסוגל כלל לחטוא בחטאים אלה, נהנה הוא פעמים רבות מהרהורי עבירה, מהשתתפות בעולם הדמיוני והדמוני הזה. יצר זה מסביר תופעות מוזרות, למן יצירות אמנות ועד לסרטים בהם סדום קמה לתחייה. לכאורה כמוצג או אף כאובייקט להתנגדות, כמו זו של צנזורים רבים. אך פעמים רבות בסתר הלב, הוא מקור לחמדה. זאת חמדה שטנית שיצאה מהכח אל הפועל, והפכה לעובדה בנאציזם.

נראה לי שחז"ל לא היו מוטרדים מאויב זה המקנן בלב כה רבים. מי שאמון על האמל"ח הפסיכולוגי יגיב ודאי, שאם ההתעניינות ברובד המיני של מעשי סדום אינה קיימת, ודאי יש כאן רפרסיה. עוד לא נוצר המגן נגד התקפות מעין אלה. אולם מה נעשה וסדום היה עבור החכמים לא טקסט פרוידיאני, אלא הזדמנות לביקורת חברתית, מעין מרקסיסטית. סדום היה עבורם סמל כלכלי: "שלי שלי ושלך שלך... זו מידת סדום". היא מייצגת חברה הדוגלת לכאורה בליברליזם, אך המבטאת באמת אגואיזם מוחלט, דרוויניזם חברתי. תפיסתם זאת לא חושפת רפרסיה פסיכולוגית, אלא תגובה חברתית. בפירושם זה לסמל של סדום, הלכו הם בעקבות תיאור סדום בנבואותיו של יחזקאל. יחזקאל משווה את ירושלים לסדום אחותה: "הנה זה היה עון סדום אחותך, גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה, ויד עני ואביון לא החזיקה" (יחזקאל טז מט). זהו הרעיון אותו פיתחו חז"ל כאשר יצרו את האגדה על הנערה המוציאה בהסתר פת

לעני ועל פשע זה היא נדונה במוות מחריד: "כשנזדמן להם עני היה כל אחד ואחד נותן לו דינר וכותב שמו עליו, ופת לא היו נותנים לו. וכשמת העני היה בא כל אחד ונוטל דינר שלו". הרכוש הפרטי זאת הקדושה היחידה הקיימת.

ארבעה דיינים היו בסדום: שקראי ושקרוראי וזיפאי ומצלי-דינא (=מעוות הדין). כך מתחיל אחד מהתיאורים החז"ליים. עבור חכמי ישראל סדום היתה גם סמל של חברה הבנויה על המשפט, אלא שזהו משפט קפקאי, היוצר עוול ואבסורד. חז"ל הבינו אכן את מהותה של פרשת סדום. מהותו של החטא חשובה, אולם החטא עצמו מקרי, ניתן היה להחליף אותו בחטא אחר. לפנינו עיר היוצרת חוק ואוכפת אותו בבתי משפט, תושביה מוגנים. והנה מופיעים הזרים. הם לא איימו ולא סיכנו את אף אחד, אך בגלל היותם זרים ובלתי מוגנים, ניתן לנצל אותם. אולם אפילו אותה תרבות המבינה, לפעמים תוך צביעות בוטה, ש'גזענות' אינה מילה הגונה, אינו מזיל דמעות על הסבל החברתי של היתום והאלמנה, או מקביליו המודרניים: הזקן, המפגר, חסר הגג, העולה ואף מחוסר העבודה. הסבל הזה הוא חוקי. עדיין יש בנות לסדום.

זוהי המשמעות העמוקה של 'יראת אלקים', אחד הערכים המרכזיים שספר בראשית מלמד אותנו. מעבר לסמכות המלך, מצויה סמכותו של האלקים. חוק המדינה מחייב, אך קיימת זכות ערעור, כי מעבר לו ישנו החוק שקבע הקב"ה. הקב"ה שומע את צעקת הסובל. או אז נשמעת קול ממרומים: "ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי" (בראשית יח, כא). זכות ערעור זו קשה המערער חייב להגיע אליה בידים נקיות. אך אם היא מופעלת היא איומה. ואכן, בפרשת משפטים שומעים אנו את דברי ה' החוזרים על זכות הערעור של החלש: "וגר לא תונה ולא תלחצנו, כי גרים הייתם בארץ מצרים. כל אלמנה ויתום לא תענון. אם ענה תענה אותו, כי אם צעק יצעק אלי, שמע אשמע צעקתו. וחרה אפי והרגתי בכם בחרב, והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים" (שמות כב כ-כג).

סדום הפכה לסמל של הקונטרסט אותו עלינו לדחות. נראה לי שרעיון עיר הנדחת בנויה על הדגם של סדום. דוגמה של עיר הנדחת ההסטורית היתה גבעה שמעשיה מקבילים למעשי סדום (שופטים י"ט). אנו שחיים בתקופת השופטים החדשה מסוגלים להבין את הטרגדיה הכפולה והמכופלת. האיש הלוקח אתו את נערותו לא רוצה לסור ללון ביבוס, "עיר נכרי, אשר לא מבני ישראל הנה". הוא נכנס אל אחיו בגבעה שבשבט בנימין, והנה, בגבעה נתקפים הם על ידי אחיהם בני העיר, והנערה עונתה ומתה. עם תחייתה של סדום לא יכולים השבטים להסכים. המאבק בסדום הוא הבסיס לחוקה הבלתי כתובה של ישראל.

סדום הוא אחד הסמלים, הארכיטיפים של תודעתנו היהודית. אברהם חיפש את עשרת הצדיקים שיצילו את סדום. נראה לי, שאנו עונים לבקשתו, כשאנו יוצרים מניין ובו עשרה. זאת העדה היהודית, הפונה לקב"ה ועונה בתפילה לפנייתו בנבואה. זאת העדה החייבת לפתח רגישות לסבל, ולנסות ולמחות עד כמה שידינו האנושית מגעת דמעה מפניו של האדם.